

Svetovna zdravstvena organizacija skozi čas in delovanje prof. Roberta Neubauerja na Ceylonu leta 1953

World Health Organisation through the perspective of Prof. Robert Neubauer's activity in Ceylon in 1953

Zvonka Zupanič Slavec

Inštitut za zgodovino medicine MF Univerze v Ljubljani

Korespondenca/Correspondence:

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med.
Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, Zaloška 7a, 1000 Ljubljana, Slovenija
zvonka.slavec@gmail.com
spletni naslov:
www.mf.uni-lj.si/izm

Ključne besede:

Svetovna zdravstvena organizacija, zdravstvena politika, javno zdravje, zgodovina medicine, Robert Neubauer

Key words:

World Health Organisation, health politics, public health, history of medicine, Robert Neubauer

Citirajte kot/Cite as:

Zdrav Vestn 2011; 80: 963–8

Prispelo: 16. maj 2010,
Sprejeto: 18. nov. 2011

Zgodovinske fotografije o delovanju Svetovne zdravstvene organizacije (SZO), ki sem jih dobila od zdravnika in baletnega koreografa prof. Henrika Neubauerja (roj. 1929) in so bile v lasti njegovega očeta, ftiziologa prof. Roberta Neubauerja (1895–1965), eksperta SZO za boj proti tuberkulozi v petdesetih letih 20. stoletja, so me nagovorile, da napišem nekaj o razvoju mednarodnih zdravstvenih organizacij in njihovem delu ter o slovenskih zdravnikih, ki so delovali v teh ustanovah. Iz zapisanega bomo spoznali, kako počasi in s koliko truda posameznikov in organiziranih skupin z različnih koncev sveta je tekla ta razvoj do sodobne mednarodne organiziranosti zdravstva. Poglejmo h koreninam mednarodnih zdravstvenih organizacij.

Za uspešnejše varovanje zdravja in zatiranje bolezni je potrebno mednarodno sodelovanje. Bogatejše države pomagajo siromašnejšim, da bi presekali začarani krog siromaštva-bolezni-siromaštva. Za vsako državo je pomembno, da pomaga zatirati nalezljive bolezni tudi v bližnjem okolju, sosednjih državah, da ohrani tudi sama zdravstveno varnost. Zamisel o mednarodnem zdravstvenem povezovanju je zelo stara, a je dolgo ostala neizvedljivi ideal. Do dobrega sodelovanja so privedle šele meddržavne želje po skupnem zatiranju nalezljivih bolezni.

V Carigradu je bil npr. leta 1838 ustanovljen Mednarodni zdravstveni svet za obmejno zaščito pred kugo in kolero. Leta 1851 je bila v Parizu sklicana Prva mednarodna zdravstvena konferenca, na kateri so prav tako razpravljali o sodelovanju pri zatiranju nalezljivih bolezni in sprejeli mednarodne konvencije o karanteni. Karanteno kot tako pa so v Dubrovniku uvedli že po hudi evropski kužni moriji leta 1377.¹ Proti nalezljivim boleznim so se borili tudi na drugačne načine, predvsem z razvojem higiene kot znanstvene panoge. Leta 1779 je nemški zdravnik Johann Peter Frank izdal temeljno higiensko knjigo *Sistem popolne medicinske policije* in higieno predstavil kot enega najvažnejših naukov za človeštvo. Sistematično so začeli registrirati primere nalezljivih bolezni, uvajati karantene ter z žveplom in s plini razkuževati stanovanja okuženih. Pojmi medicinska ali zdravstvena policija oziroma javnozdravstvena nega so bili terminološki predhodniki besede higiena. Začela se je tudi organizirana skrb za reveže. Razvoj higiene je soupadel s francosko revolucijo in se nadaljeval po izbruhu kolere leta 1830. V Prusiji so leta 1835 izdali *Pravilnik o zatiranju nalezljivih bolezni*, s katerim so ustanovili sanitetne komisije. Te so najuspešnejše delovale v Angliji, kjer so bile zaradi kopičenja delavstva v industrijskih mestih higienske

Slika 1: Ideolog socializirane medicine hrvaški akad. Andrija Štampar (1888–1958), predsednik prve ustanovne Generalne skupščine SZO (prvi z leve), je svojo miselnost o nuji zdravniškega približevanja preprostemu prebivalstvu vpeljal v prakso. Uveljavil je zamisel, da mora skupnost skrbeti za vsakega državljana, še zlasti pa delovati preventivno in preprečevati bolezni. S svojo zdravstveno filozofijo je vzbudil veliko pozornost. Opazil ga je celo takrat najbogatejši človek na svetu, naftni mogotec J. D. Rockefeller, ki je s svojo fundacijo podpiral razvoj zdravstva po svetu. Navdušil se je za Štamparjevo delo in ga gmotno podpiral ter z njim tudi izvajanje jugoslovanskega higiensko-preventivnega dela. Javnozdravstveno delo se je začelo širiti po vsej takratni Jugoslaviji, še posebej hitro pa v slovenskem prostoru, kjer se je za javno zdravstvo ogrel njegov protagonist, dr. Ivo Pirc (Vse fotografije v članku so iz arhiva Inštituta za zgodovino medicine MF UL).¹⁰

razmere slabe. Leta 1848 so sprejeli prvi zakon o javnem zdravju, *Public Health Act*, na osnovi katerega so bili ustanovljeni zdrav-

Slika 2: Prof. dr. Robert Neubauer (1895–1965), ekspert Svetovne zdravstvene organizacije za tuberkulozo med letoma 1951 in 1960.

stveni uradi, začele pa so se tudi velikopotezne praktične reforme in asanacije. Ta doba je za razvoj higiene pomenila prvi prepoved. Reformna prizadevanja so se širila po vsej Evropi, veliko pa je k temu pripomogel tudi razvoj tehnike. Leta 1850 so prvič dokazali, da bakterije povzročajo nalezljive bolezni. Max von Pettenkofer iz Münchna, ki je leta 1865 postal eden prvih profesorjev higiene, je med prvimi zapisal, da je naše zdravje v veliki meri odvisno od škodljivih vplivov iz okolja, zato je predlagal, da je poleg znanstvenega raziskovanja nalezljivih bolezni potrebno raziskovalno spremljati tudi človeško okolje v celoti. Zato naj bi ustanovili posebno panogo medicine – higieno.²

Po bitki pri Solferinu leta 1859 je Švicar Jean Henry Dunant (1828–1910) izpeljal akcijo za osnovanje mednarodnih konvencij o pravicah nasprotnikovih ranjencev, zdravniških in zdravstvenem osebju v vojnah. Njegova prizadevanja so leta 1863 pripeljala do nastanka Rdečega križa, prva tovrstna mednarodna konferenca pa je potekala v Ženevi leta 1864. V znak priznanja Dunantovega dosežka so za znak Rdečega križa (RK) izbrali švicarsko zastavo, ki je v znaku uporabila rdeč križ z belim ozadjem. Po prvi svetovni vojni so organizacije RK dobile veliko širše delovno zaledje: tudi v mirnem času so pomagale pri zdravstvenih problemih, elementarnih nesrečah, karitativnih akcijah, protituberkuloznem delu, zdravstvenem prosvetljevanju in drugem.

V začetku 20. stoletja se je mednarodno povezovanje proti boleznim nadaljevalo. Leta 1903 je v Washingtonu nastal Panameriški biro zdravja (*Pan-American Sanitary Bureau*) in leta 1907 v Parizu Mednarodni urad za javno higieno (*Office International d'Hygiène Publique*). Prvi je usklajeval dejavnosti, namenjene boju proti nalezljivim boleznim po vsej Ameriki, drugi pa je združeval moči po vseh državah sveta, deloval globalno, prožno, registriral nalezljive bolezni, spremljal njihovo epidemiologijo, skrbel za stalno dopolnjevanje mednarodnih konvencij o teh boleznih in o njih organiziral tudi mednarodne konference. Leta 1950 se je pariška ustanova priključila SZO.

Po prvi svetovni vojni so države zmagovalke ustanovile Društvo narodov in leta

Slika 3: Poučevanje mater o negi dojenčkov in otrok pod vodstvom izvedencev SZO na Ceylonu leta 1953.

1921 je nastala Zdravstvena organizacija Društva narodov (*Health Organisation of the Lige of Nations*). Ustanova se je ukvarjala predvsem s socialno medicino in preventivo in je propagirala zdravo prehranjevanje, zatiranje kroničnih bolezni (tuberkuloze, spolnih bolezni, gobavosti ipd.), izvajala je med drugim tudi študije o vplivu socialno-ekonomskih razmer, brezposelnosti, neprosvetljenosti in podobnih dejavnikov na pojavljanje bolezni. Organizacija si je tudi

Slika 4: Besežiranja na Ceylonu pod vodstvom izvedencev SZO na Ceylonu leta 1953.

prizadevala, da zdravje ne bi bilo privilegij le bogatih, ampak da se mora javno zdravje širiti med vse sloje prebivalstva. Druga svetovna vojna je prekinila delovanje te organizacije. Leta 1943 pa je bila v Washingtonu ustanovljena UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*), agencija zaveznikov za pomoč civilnemu prebivalstvu v njihovi ekonomski bedi. Konec leta 1943 je imela UNRRA zdravstveni odsek in je pomagala predvsem pri lakoti, ponovni vzpostavitvi zaradi vojne prekinjene zdravstvene oskrbe po državah, kjer je potekala vojna. Nadzirali so širjenje pegavega tifusa, malarije (s pomočjo DDT), nadzorovali druge epidemične bolezni, zdravili begunce, pomagali z zdravili, zdravstveno opremo ipd. Po koncu 2. svetovne vojne so leta 1945 na konferenci v San Franciscu sklenili, da takšna začasna organizacija, kot je bila UNRRA, dobi svojo trajno obliko in v mednarodnem prostoru nudi zdravstveno pomoč. UNRRA je prenehala delovati v Evropi ob koncu leta 1946, na Daljnem vzhodu pa leta 1947. Združeni narodi so 19. junija 1946 v New Yorku sklicali prvo Svetovno zdravstveno konferenco, ki se jo je udeležilo 61 držav z vsega sveta. Sprejeli so zgodovinsko deklaracijo o človekovih pravicah do zdravja in izbrali začasno komisijo z nalogo, da vodi organizacijo do dokončne ratifikacije listine. Izmed 18 držav, ki so bile izbrane v to začasno komisijo, je bila tudi Jugoslavija in njen predstavnik, Hrvat prof. Andrija Štampar (1888–1958), za njenega predsednika.^{3,4} Ta začasna komisija je v nadaljnjih dveh letih opravila številne naloge in pomagala mnogim državam, ki so med vojno utrpeli veliko škode na področju zdravstva. Dne 7. aprila 1945 je 26 držav vsega sveta sprejelo ustanovno listino Svetovne zdravstvene organizacije (SZO), ki je tako postala stalna agencija Združenih narodov. Junija 1948 je prof. Štampar vodil prvo svetovno skupščino SZO v Ženevi, kjer je bil izbran izvršilni odbor in so bile sprejete smernice dela. Na dan sprejema ustanovne listine SZO je bil 7. april izbran tudi za svetovni dan zdravja. SZO je prevzela delo nekdanjega pariškega urada, nekdanje Zdravstvene organizacije Društva narodov in UNRRE. Delo SZO je bilo tehnično svetovanje in ekonomska po-

Slika 5: Zdravstveno prosvetljevanje otrok na Ceylonu pod vodstvom izvedencev SZO leta 1953.

moč za splošno izboljšanje zdravstvenega standarda, zatiranje nalezljivih bolezni, sodelovanje v znanstveno-medicinskem delu itd. Med konkretnimi nalogami sta bila zatiranje malarije, izvajanje besežiranja ter izmenjava strokovnjakov in znanstvene literature. Zasluge SZO so predvsem v zatiranju nalezljivih bolezni, pri čemer so v primeru

iztrebljenja črnih koz na svetu (1977) dosegli eno največjih zdravstvenih zmag doslej. Med globalnimi problemi, s katerimi se je SZO ukvarjala, so bili pomembni tudi sodobni problemi, kot so industrijsko onesnaževanje zraka in vode, povečevanje radioaktivnosti okolja, staranje prebivalstva, naraščanje pojavnosti duševnih bolezni in številna druga

Slika 6: Pregledovanje otrok in poučevanje mater in otrok o zdravem načinu življenja na Ceylonu pod vodstvom izvedencev SZO leta 1953.

Slika 7: Poučevanje o pravilnem prehranjevanju na Ceylonu pod vodstvom izvedencev SZO leta 1953.

področja. SZD vodi tudi statistiko o številnih boleznih, bori se proti podhranjenosti, ukvarja se z reševanjem zdravstvenih problemov, skrbi za cepljenje, vodi raziskave o različnih boleznih in še marsikaj.⁵

Jugoslavija je bila aktivna članica SZO od ustanovitve do razpada države, Slovenija pa je postala članica 17. maja 1992 in redno deluje v Regionalnem uradu Svetovne zdravstvene organizacije za Evropo, od maja 1993 pa tudi v Svetovni zdravstveni skupščini. Marca 1993 je bil v RS ustanovljen Urad za sodelovanje s Svetovno zdravstveno organizacijo.⁶ Evropski urad SZO ima sedež v Copenhagenu, svetovni pa je v Ženevi. V vsakodnevni praksi je za Slovence sodelovanje z evropskim uradom pomembnejše, ker imamo skupna področja, z Ženevo pa prestižnejše. V zadnjih desetletjih se je delovanje SZO zelo razširilo in ga sodobno zdravništvo tudi pozna.⁷

Pričujoče fotografije s Ceylona iz leta 1953 kažejo osnovne korake, ki jih je SZO takrat izvajala na področju vzgoje in izobraževanja za zdravje. Ker slikovno gradivo izvira iz arhiva strokovnjaka za tuberkulozo, Roberta Neubauerja, pogledimo v njegovo takratno biografijo.

Prof. Robert Neubauer (1895–1965) je po uspešni strokovni uveljavitvi protituberkuloznega dela na Golniku – sanatorije je vodil med leti 1923 in 1941 – prevzel protituberkulozno delo v mednarodnem prostoru. Po vojni epizodi, ko je bil januarja 1945 imenovan za vodjo jugoslovanske sanitete v južni Italiji in nato po vojni premeščen v Beograd na mesto pomočnika sanitete Jugoslovanske vojske, je oktobra 1945 odšel v ZDA in Kanado kot vodja delegacije jugoslovanskega Rdečega križa. Po vrnitvi julija 1946 je postal načelnik Oddelka za boj proti tuberkulozi pri Komiteju za narodno zdravje vlade takratne Jugoslavije. Naslednje leto je pri jugoslovanskem Rdečem križu organiziral Sekcijo za boj proti jetiki in postal njen prvi predsednik. Leta 1951 je odšel na sedež Svetovne zdravstvene organizacije v Ženevo. Avgusta 1952 je postal pomočnik vodje Sekcije za tuberkulozo pri Svetovni zdravstveni organizaciji. Naslednje leto je kot svetovalec SZO za boj proti tuberkulozi odšel na Ceylon, pozneje je delal še v afriških državah. Leta 1955 je moral z dopolnjenimi 60 leti prekiniti delo pri SZO in leta 1956 postal profesor ftiziologije na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani ter prevzel vodstvo Ftiziološke klinike v Trnovem v Ljubljani, do

leta 1961 pa je bil tudi honorarni ravnatelj specializirane bolnišnice za tuberkulozo v Sežani. Od leta 1959 do 1964 je bil predsednik komisije za epidemiologijo pri Internacionalni uniji proti tuberkulozi, pozneje pa njen tajnik. Ob strokovnem delu na Ceylonu se je nad otokom in njegovo kulturo tako navdušil, da je o njem napisal obširno delo,⁸ za katero je leta 1958 dobil Levstikovo nagrado.⁹

Literatura

1. Grmek M.D. Karantena. Medicinska enciklopedija. Grmek M.D. Karantena. Medicinska enciklopedija. Zv. 3. Zagreb; 1968. p. 593.
2. Glesinger L. Povijest medicine. Zagreb, Školska knjiga, 1978: 21, 24–27, 29, 69, 109, 183, 208, 259.
3. Štampar A. World Health Organization. New York; 1946.
4. Štampar A. Nova Svjetska zdravstvena organizacija. Liječ Vjesn 1946; 68: 254–8.
5. Grmek M.D. Međunarodna zdravstvena suradnja. In: Medicinska enciklopedija. Zv. 6. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ; 1967. p. 588–90.
6. Benčina D. Simoniti I. Mednarodne organizacije. Ljubljana: DZS; 1994.
7. Svetovna zdravstvena organizacija. Dosegljivo na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Svetovna_zdravstvena_organizacija.
8. Neubauer R. Ceylon. Ljubljana: Globus; 1957.
9. Zupanič Slavec Z. Tuberkuloza: kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem na primeru sanatorija Golnik 1921–1998: Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete; 103–5.
10. Zupanič Slavec Z. Razvoj Javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS; 2005. p. 52.